

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Метою освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти є розвиток соціально активного, високоморального та конкурентоспроможного випускника, тому особливої уваги потребує якість навчальних досягнень старшокласників у профільній школі, де освітні послуги стають більш індивідуалізованими, функціональними, ефективними й мають відповідати як потребам випускника, так і соціальному замовленню на нього, як на майбутнього фахівця і громадянина.

Підвищення якості навчальних досягнень старшокласників у закладах загальної середньої освіти залежить як від умов забезпечення функціонування навчального процесу, так і від науково-педагогічних технологій моніторингу їх якості, без визначення та обґрунтування яких він буде не ефективним.

***Метою роботи** є вивчення особливостей проведення моніторингу якості навчальних досягнень старшокласників, як складової в управлінні закладом загальної середньої освіти.*

***Методологія дослідження.** Методологічною основою дослідження є системний аналіз та узагальнення педагогічного досвіду з проблеми моніторингу якості навчальних досягнень старшокласників. Проведено аналіз наукової літератури – з метою визначення стану розробленості досліджуваної проблеми; синтез, узагальнення, систематизація для визначення понятійного апарату дослідження, формулювання концептуальних положень і висновків. Принципового значення в контексті дослідження набуває створення системи моніторингу якості навчальних досягнень старшокласників, як складової управління закладом загальної середньої освіти.*

***Наукова новизна.** Здійснене теоретичне узагальнення та прогнозування практичного розв'язання проблеми моніторингу якості навчальних досягнень старшокласників. Систематизовано етапи, аспекти, алгоритм та засоби проведення моніторингових досліджень щодо якості навчальних досягнень старшокласників.*

***Висновки.** Запровадження моніторингу якості навчальних досягнень старшокласників в практику управління закладом освіти дозволяє визначити реальний стан освітнього процесу, динаміку його змін, виявити проблеми в навчанні та вихованні учнів, у роботі вчителів, з'ясувати причини їх виникнення, а також відстежувати якість роботи вчителів й ухвалювати управлінські рішення щодо якості навчання школярів.*

***Ключові слова:** моніторинг, ЗУН (знання, уміння та навички), якість навчальних досягнень.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку суспільства успішне функціонування й розвиток у системі освіти значною мірою залежить від ефективності управління. У зв'язку з цим здійснюється інтенсивний пошук шляхів підвищення ефективності управління освітніми закладами на всіх рівнях.

Аналіз наукових джерел та нормативно-правових документів свідчить про те, що у сфері освіти за останні роки намітилася позитивна тенденція зміни підходів до управління закладами середньої освіти в цілому. Однак, у загальнодержавних масштабах ще не вирішене завдання щодо створення надійної технологічної системи оцінки діяльності школи, тому ця проблема виникає перед кожним окремим закладом.

Необхідність створення комплексної системи управління якістю освітнього процесу та важливість її функціонування сьогодні очевидна. Кожному керівникові належить на практиці планувати, організувати та аналізувати результати діяльності з управління якістю освітнього процесу [2]. Одним з головних показників якості освітнього процесу є рівень навчальних досягнень учнів старших класів.

Відсутність чітко визначених критеріїв оцінювання на державному рівні, недостатня взаємоузгодженість між суб'єктами освітньої діяльності щодо здійснення моніторингу якості навчальних досягнень учнів породжують проблему створення оптимальної системи відслідковування динаміки розвитку навчальної діяльності учнів та пошуку моделей оцінки навчальних досягнень. Тобто нагальною

проблемою часу є запровадження процедур, які дозволять відслідковувати якість навчальних досягнень учнів у закладах загальної середньої освіти, а саме – моніторингу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Моніторинг як вид діяльності в освітній галузі знаходиться в стадії розвитку та утвердження як поняття та процес до якого постійно зростає інтерес в наукових колах. Дисертаційні дослідження останніх років присвячено вивченню таких проблем: «Організаційно-методичні засади моніторингу діяльності загальноосвітніх навчальних закладів» (С. Бабінець), «Моніторинг розвитку загальноосвітнього навчального закладу на основі комп'ютерних технологій» (Г. Сухович), «Моніторинг розвитку навчальної діяльності учнів 6–7 річного віку (управлінський аспект)» (З. Рябова), «Педагогічні умови моніторингу якості навчальних досягнень студентів у вищих навчальних закладах недержавної форми власності» (Н. Байдацька), «Педагогічний моніторинг як засіб гуманізації освітнього процесу у вищому навчальному закладі» (О. Островерх), «Організаційно-педагогічні умови моніторингових досліджень в управлінні загальною середньою освітою району» (О. Лапшина). Розробка теорії та деяких аспектів практичного застосування моніторингу в освітніх системах висвітлені у дослідженнях Г. Єльнікової, В. Кальней, О. Локшиної, О. Ляшенко, А. Майорова, С. Подмазіна та ін.

Загальнодидактичні вимоги до організації контролю результатів навчання учнів, питання щодо визначення його місця й функцій у навчальному процесі, обґрунтування основних видів, форм, методів і засобів контролю розглядаються у працях М. Данилова, Л. Одерій, І. Підласого. Управління навчальною діяльністю на основі результатів моніторингу досліджували Г. Єльнікова, Л. Калініна, В. Мельник, С. Погребняк, С. Подмазін та ін.

Проте творчі здобутки вчених висвітлювали окремі аспекти моніторингу якості освіти, проблема ж проведення моніторингу якості навчальних досягнень старшокласників, як чинник управління закладом загальної середньої освіти лишається недостатньо дослідженою.

Актуальність досліджуваної проблеми полягає у визначенні структурного місця моніторингу якості навчальних досягнень старшокласників у загальній системі управління закладом загальної середньої освіти.

Метою дослідження є висвітлення особливостей проведення моніторингу якості навчальних досягнень старшокласників, як безпосередньої складової в управлінні закладом загальної середньої освіти.

Методологія дослідження. Методологічною основою дослідження є системний аналіз та узагальнення педагогічного досвіду з проблеми моніторингу якості навчальних досягнень старшокласників. Проведено аналіз наукової літератури – з метою визначення стану розробленості досліджуваної проблеми; синтез, узагальнення, систематизація для визначення понятійного апарату дослідження, формулювання концептуальних положень і висновків. Принципового значення в контексті дослідження набуває створення системи моніторингу якості навчальних досягнень старшокласників, як складової управління закладом загальної середньої освіти.

Наукова новизна. Здійснене теоретичне узагальнення та прогнозування практичного розв'язання проблеми моніторингу якості навчальних досягнень старшокласників. Систематизовано етапи, аспекти, алгоритм та засоби проведення моніторингових досліджень щодо якості навчальних досягнень старшокласників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Новий закон «Про освіту» визначив на сьогодні модель старшої школи. І хоча профільне навчання не є новим явищем, все ж треба відмітити що досі напрацювання в даному напрямку недостатні. Вирішення проблеми становлення мобільного, активного та конкурентоспроможного випускника можливе лише за умов усебічного розвитку учнів, їх здібностей та творчого потенціалу. Особливо актуально стає така робота з учнями старших класів не тільки у зв'язку з тим, що сама ситуація вимагає від учня здійснити професійний вибір, але ще й тому, що в цьому віці загострюються потреби особистості в самопізнанні, самоусвідомленні й саморозумінні, актуалізуються процеси особистісного й професійного самовизначення [5].

Моніторинг якості навчальних досягнень (рівнів навченості, якості знань–умінь–навичок, якості засвоєних способів діяльності, якості учнівського продукту) є основною складовою моніторингу якості освіти. Якість навчальних досягнень визначається за їх результатами, розбіжністю між бажаним й отриманим результатом. Описуючи їх, зауважуємо, що якість навчальних досягнень – це якісна різниця результатів навчальної діяльності або якісні зрушення в засвоєнні дисципліни, що виражаються у відсотках добрих та відмінних оцінок. Що стосується якості навчальних досягнень старшокласників у нашому дослідженні, то це різниця результатів, у першу чергу, із профільних предметів, що вивчаються в 10–12 класі відповідно до нового закону «Про освіту».

Розглянемо особливості моніторингу якості навчальних досягнень старшокласників більш детально. Моніторингові дослідження включають перевірку, оцінювання, накопичення статистичних даних, їх аналіз та прогнозування подальших способів педагогічної взаємодії вчителя й учня. Моніторинг якості навчальних досягнень учнів розглядають як процес збору достовірної інформації в нерозривному зв'язку з корекційною роботою, вважаючи, що змістовно й технологічно діагностика та корекція не можуть застосовуватися окремо один від одного.

Сутність і зміст діагностики предметної навченості є складовою цілісного педагогічного моніторингу. Координаторами його є управлінська команда школи, основними споживачами інформації про результати освітнього процесу – усі його учасники: керівники, учителі, учні та їхні батьки.

Першим етапом є вхідна діагностика знань, умінь і навичок старшокласників із профільних предметів. Аналіз змісту освіти і навчальних програм із предмета показує, що сьогодні класифіковані лише знання і вміння. Узагальнені показники сформованості навичок учнів щодо навчання переважно збігаються з показниками сформованості вмінь. ЗУН, що діагностуються класифікуються за тією ж логічною послідовністю, за якою вони вивчаються. *Первинні* (попередні) знання, уміння й навички. Їх діагностика здійснюється на початку навчального року для визначення засвоєного в минулому році і для виявлення готовності учня до навчання в наступному класі. *Тематичні* діагностуються в процесі засвоєння кожної теми. *Періодичні* ЗУН діагностуються за розділами або важливими темами з метою визначення якості засвоєння взаємозв'язків між структурними елементами навчального матеріалу. Мета такої діагностики – систематизація й узагальнення знань. *Підсумкові* знання, уміння та навички набуті на всіх етапах освітнього процесу. Діагностика здійснюється в кінці кожної чверті й по завершенні навчального року для того, щоб визначити якість навчальних досягнень відповідно до поставленої на цьому етапі мети.

Другим етапом є підбір завдань для діагностичних робіт. Інструментом детального й достовірного визначення ступеня сформованості предметних умінь і навичок є тексти діагностичних завдань (робіт), складені вчителем. Як показує досвід, використовувати для діагностики без попередньої експертизи традиційні контрольні та перевірні завдання, тести, що запропоновані у різних збірниках, які видаються сьогодні у великій кількості, неможливо, оскільки їх зміст не дозволяє в повному обсязі виявити якість знань, умінь, навичок і способів діяльності. У діагностичних завданнях слід урахувувати ступінь складності, розраховувати час їх виконання. Вони можуть виконуватися на одному уроці або на декількох навчальних заняттях. Дуже важливо, щоб кожна діагностична робота не перетворювалася на контрольну й не оцінювалася традиційною оцінкою, тому що найважливіші принципи діагностування якості навчальних досягнень учнів – достовірність оцінювання, систематичність, наочність і гласність [1].

Третій етап – перевірка робіт старшокласників. Роботи учнів ретельно перевіряються: помилки, допущені кожним учнем, класифікуються відповідно до визначених критеріїв.

Четвертий етап – аналіз результатів діагностики. На цьому етапі підраховується кількість учнів, які мають прогалини в знаннях, уміннях і навичках у конкретний період навчання. Одночасно за всіма показниками наводяться статистичні дані, які дозволяють учителю здійснити аналіз отриманих результатів і виявити ступінь сформованості необхідних умінь і навичок учнів у класі. На цьому етапі вчитель заповнює таблицю «Аналіз діагностичної роботи», за допомогою якої здійснюється аналіз ефективності перебігу освітнього процесу з конкретної теми для кожного учня та виявляє якість його навчальних досягнень.

Для підвищення інформативності аналізу діагностичної роботи необхідно підрахувати всі показники якості навчальних досягнень учнів. Аналіз результатів діагностики дозволяє спланувати подальшу роботу щодо корекції результатів навчальної діяльності учнів.

П'ятий етап – планування корекційної діяльності вчителя.

Діагностика якості навчальних досягнень учнів із кожного предмета дає можливість планувати й проводити корекційну роботу в рамках наступних уроків. Таким чином, аналітичні дані – визначальний чинник у плануванні блоку повторення й закріплення як на окремому уроці, так і в цілому з теми. У залежності від отриманих під час діагностики результатів можна вносити необхідні корективи в погодинне планування навчального матеріалу.

Використання діагностики якості навчальних досягнень учнів із кожного предмета в сукупності з корекційною роботою дозволяє раціонально розподілити навчальний час не лише з окремих тем і розділів, але й повністю на весь навчальний курс [6].

Педагогічний моніторинг дозволяє при менших витратах домагатися більш значущих результатів, більш високої якості навчальних досягнень учнів. А це, у свою чергу, позитивно впливає й на професійний розвиток учителів. Учням моніторинг дає можливість відстежувати свій рейтинг, набувати позитивну мотивацію, успішніше просуватися до навчальної мети. Батьки, отримуючи достовірну оцінку результатів навчальної діяльності дитини, мають змогу постійно бачити реальну картину її досягнень і беруть активну участь в її розвитку [6].

Підвищення ефективності освітнього процесу та якості управління ним неможливе без знання індивідуальних особливостей учнів. Вивчити їх можна за допомогою психологічного моніторингу. Психологічний моніторинг у ліцеї – це система збору, зберігання, аналізу та подання інформації про психологічні особливості особистості учня, що реалізує такі завдання:

- отримання максимально повної психологічної інформації, що характеризує ефективність перебігу освітнього процесу в класі;
- надання цієї інформації в найбільш зручному вигляді для користувачів різного рівня;
- структурування системи психолого-педагогічних корекційних заходів.

У відповідності до поставлених завдань у психологічному моніторингу можна виділити такі блоки:

1. Отримання даних передбачає збір інформації про ті особистісні особливості учнів, які найбільшою мірою впливають на навчальні результати. Така постановка завдання звужує коло параметрів, що підлягають вимірюванню. Успішність навчання істотно залежить не тільки від інтелектуального потенціалу дитини, але й від особливостей її мотивації, загального світовідчуття, який іноді називають «почуттям благополуччя».

На навчальні результати також впливають такі соціально-психологічні фактори, як взаємодія з однолітками, батьками та вчителями. Порушення в будь-якій із зазначених сфер негативно позначається на якості навчальних досягнень учня, знижуючи їх.

2. Аналіз результатів. Статистична обробка даних дає такі можливості: отримати вікові норми для кожного досліджуваного параметра; визначити відносне місце учня в класі; провести ранжування учнів за визначеним параметром; виділити групи учнів із високими й низькими показниками; відстежити динаміку змін від року до року; провести порівняння груп за визначеними параметрами; отримати порівняльну оцінку якості роботи вчителя[5].

У своєму дослідженні ми використовували аспекти психологічного моніторингу за М. Поташником [7].

Перший рівень – інформація для учня й батьків. Відразу ж після закінчення тестування учень має можливість ознайомитися з короткою психологічною інтерпретацією отриманих результатів. Інтерпретація повинна бути витримана в позитивному ключі і становити собою текст, який варіюється залежно від результатів, показаних дитиною, і повідомляти учнів про особливості їх мислення, уваги, пам'яті, мотивації тощо. Ці результати є основою для формування рефлексії учнів, і з їх обговорення може починатися індивідуальна робота вчителя з учнем.

Другий рівень – інформація для вчителя, яка тут представлена в найбільш розгорнутій формі. У залежності від проміжних цілей освітнього процесу вчитель може отримати дані про окремих учнів або загалом про клас. Усі результати зводяться в таблиці або представляються у вигляді графіків і гістограм. Комплексні відомості, які може використовувати вчитель, дозволяють не тільки оцінити можливості учня на даний момент, але й своєчасно виявити порушення, що можуть виникнути.

Третій, підсумковий рівень представлення результатів, – інформація для адміністрації школи. На цей рівень виводяться найбільш узагальнені результати, на основі яких можна скласти цілісне уявлення про якість освітнього процесу та прийняти відповідне управлінське рішення.

Особливе місце в моніторингу розвитку індивідуальності займає педагогічний консилиум, цінність якого полягає в тому, що з його допомогою здійснюється не тільки педагогічна діагностика, але і на основі аналізу отриманих результатів намічаються конкретні заходи, що дозволяють вирішувати проблему попередження або подолання відставання в навчанні.

Провідна функція моніторингу якості навчальних досягнень у закладі освіти розглядається як допомога кожному учню в розвитку особистості, розкритті неповторної індивідуальності й удосконаленні власного досвіду. Старшокласник виступає носієм власного пізнавального досвіду, тобто суб'єктом освітнього процесу, у якому проходить його саморозвиток, самореалізація. Ось чому навчання розуміється не як нормативно побудований процес, а як індивідуальна пізнавальна діяльність особистості, яка вимагає підтримки й корекції.

Якість навчальних досягнень за сукупністю профільних дисциплін визначає ступінь здатності педагогів надавати якісні знання учням та розвитку старшокласників як інтегрованого показника, у якому відображена концентрація всіх етапів освітнього процесу, і, як наслідок, якість навчальної діяльності всіх суб'єктів і якості самої освітньої системи в навчальному закладі [4].

Висновок. На підставі аналізу особливостей моніторингу якості навчальних досягнень старшокласників ми можемо зробити висновок, що найважливішою умовою підвищення ефективності управління системою освіти, удосконаленням процесу навчання є систематичний аналіз об'єктивних даних стану результатів навчання учнів.

Моніторинг якості навчальних досягнень старшокласників є змістовною складовою управління закладом загальної середньої освіти. Моніторинг є самостійною ланкою в управлінському циклі закладу освіти, його не можна ідентифікувати з жодною функцією управління, і в той же час він безпосередньо з ними пов'язаний. За своєю сутністю, моніторинг якості навчальних досягнень старшокласників – це циклічний процес порівняння, зіставлення, оцінювання стану об'єкта, який існує, та прийняття на цій основі управлінського рішення щодо поточного коригування освітнього процесу. Проведене дослідження не вичерпує всіх проблем щодо здійснення моніторингу якості навчальних досягнень старшокласників. Подальшого дослідження потребують такі аспекти в системі управління як визначення і обґрунтування умов для проведення процедури моніторингу та здійснення моніторингу управлінської діяльності.

References

1. Бабінець С. І. До питання моніторингу як засобу прогнозування педагогічної діяльності. *Освіта і управління*. 2004. № 3. С. 124–127.
Babinets, S. I. (2004). Do pytannia monitorynhu yak zasobu prohnorozuvannia pedahohichnoi diialnosti. [On the issue of monitoring as a means of forecasting pedagogical activity. *Osvita i upravlinnia – Education and management*. 3, 124-127.
2. Бондар В. Д. Теорія і технологія управління процесом навчання в школі. Київ. Школяр, 2000. 191 с.
Bondar, V. D. (2000). Teoriia i tekhnolohiia upravlinnia protsesom navchannia v shkoli [Theory and technology of school learning management]. Kiev, Ukraine.
3. Варій М. Й. Загальна психологія: підр. [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ. Центр уч. л-ри, 2009. 1007 с.
Varii, M. Y. (2009). Zahalna psykholohiia: pidr. [dlia stud. vyshch. navch. zakl.] [General Psychology]. Kiev, Ukraine

4. Ефремова Н. Ф. Тестовый контроль в образовании: учеб. пособ. Москва: Логос, Университетская кн., 2007. 386 с.
Efremova, N. F. (2007). Testovyi Kontrol V Obrazovanyu: ucheb. posob [Test control in education]. Moscow, Russia: Lohos, Unyversytetskaia kn.
5. Локшина О. І. Становлення та розвиток моніторингу якості освіти: світовий вимір. Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи. Київ. К.І.С., 2004. 128 с.
Lokshyna, O. I. (2004). Stanovlennia ta rozvytok monitorynhu yakosti osvity: svitovyi vymir. Monitorynh yakosti osvity: svitovi dosiahnennia ta ukraïnski perspektyvy [Formation and development of monitoring the quality of education: the global dimension. Monitoring the quality of education: global achievements and Ukrainian prospects]. Kiev, Ukraine: K.I.S.
6. Ляшенко О. І. Організаційно–методичні засади моніторингу якості освіти. *Педагогіка і психологія*. 2007. № 2. С. 34–40.
Liashenko, O. I. (2007) Orhanizatsiino–metodychni zasady monitorynhu yakosti osvity [Organizational and methodological principles of monitoring the quality of education. *Pedahohika i psykholohiia – Pedagogy and psychology*. 2, 34-40.
7. Поташник М. М. Управление качеством образования. Москва. Пед. Об–во России, 2006. 448 с.
Potashnyk, M. M. (2006). Upravlenye kachestvom obrazovaniya [Education Quality Management]. Moscow, Russia.
8. Управление качеством образования: [практико–ориентированная монография и методическое пособие] / под ред. М. М. Поташника. Москва: Педагогическое общество России, 2000. 448 с.
Potashnyka, M. M. (2000). Upravlenye kachestvom obrazovaniya [Education Quality Management]. Moscow, Russia: Pedahohycheskoe obshchestvo Russia.

Tarasyuk L.

ORCID 0000-0001-5611-2237

Ph.D. in Pedagogical Sciences,

Director of the Lyceum No. 32

(Chernihiv, Ukraine) E-mail: tarasyuk1966@gmail.com

FEATURES OF MONITIRING THE QUALITY OF EDUCATIONAL ACHIEVEMENTS OF HIGH SCHOOL STUDENTS

The purpose of the educational process in a secondary school is to develop a socially active, highly moral and competitive graduate, so special attention should be paid to the quality of academic achievements of high school students in specialized schools, where educational services become more individualized, functional, effective and correspond to the needs of graduate and to his social realization as a future specialist and citizen.

Improving the quality of educational achievements of high school students in secondary schools depends on both the conditions for ensuring the functioning of the educational process and the scientific and pedagogical technologies for monitoring their quality, without defining and justifying of which it will be ineffective.

The aim of the article is to study the features of monitoring the quality of educational achievements of high school students as a component in the management of a secondary school.

Methodology. *The methodological basis of the study is a systematic analysis and generalization of pedagogical experience on the problem of monitoring the quality of educational achievements of high school students. The analysis of scientific literature determines the condition of development of a researched problem: synthesis, generalization, systematization to define the conceptual meanings of the study, the formulation of conceptual statements and conclusions. It is important to create the system for monitoring the quality of educational achievements of high school students, as a part of the management of secondary schools.*

Scientific novelty. *Theoretical generalization and forecasting of the practical solution of the problem of monitoring the quality of educational achievements of high school students is made. The stages, aspects, algorithm and means of conducting monitoring research on the quality of educational achievements of high school students are systematized.*

Conclusions. *The introduction of monitoring the quality of educational achievements of high school students in the practice of school management allows to determine the real condition of the educational process, the dynamics of its changes, identify the problems in teaching and upbringing the students, in teacher's work, find out the reasons for their occurrence, as well as monitor the quality of teacher's work and approve the decisions about the quality of students' education.*

Keywords: *monitoring, knowledge, skills and abilities, quality of educational achievements.*

Стаття надійшла до редакції 05.05.2020

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор А. А. Давиденко